

**УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ ПРОФЕСИОНАЛНИЯ ИЗБОР НА
СТУДЕНТИТЕ ОТ СПЕЦИАЛНОСТ НАЧАЛНА УЧИЛИЩНА
ПЕДАГОГИКА С ЧУЖД ЕЗИК**

Мария Славова Тенева

**SATISFACTION WITH THE PROFESSIONAL CHOICE OF STU-
DENTS MAJORING IN THE SPECIALTY PRIMARY SCHOOL
PEDAGOGY WITH A FOREIGN LANGUAGE**

Mariya Slavova Teneva

Abstract: The choice of profession is one of the most important choices in the life of the contemporary person. It influences the future prosperity, nuances the standard of living, creates conditions for self-actualization of the personality.

The article reveals the results of an empirical study conducted with 20 students majoring in Primary School Pedagogy with a Foreign Language, who study at the Faculty of Education of the Trakia University, Stara Zagora.

The object of the study is the professional choice of students majoring in Primary School Pedagogy with a Foreign Language.

The subject of the research is the satisfaction with the made professional choice.

An attempt has been made to reveal the relationship between professional choice and the complex of personal qualities necessary for the practice of the profession of a primary school teacher.

Research methods: content analysis, test questionnaire, percentile analysis, rank scaling

The results reveal a high level of satisfaction with the professional choice of students. Satisfaction with the choice of profession is interrelated with the self-assessment of the qualities they possess.

Key words: education, choice of the teaching profession, satisfaction with the professional choice

Увод

Към много от изборите в своя живот човекът подхожда импулсивно, ирационално. Понякога водещи в избора са случайно възникналите обстоятелства, моментно породилите се емоции и чувства. Взе-

мането на необмислени решения може да породи чувство на неудовлетвореност и негативни последствия за личността. Всяка постъпка е повлияна от съответен мотив. Мотивите са причина за различни форми на поведение. Те могат да бъдат осъзнати и неосъзнати. Избирайки професия, на която да посвети живота си, човек трябва да подхожда отговорно, основавайки своето поведение на осъзнати мотиви. Осъзнатият професионален избор поражда чувство на удовлетвореност в личността и убеденост в целесъобразността на избора.

Удовлетвореност от професионалния избор

Едни от фундаменталните фактори, които оказват влияние върху избора на професия, са потребностите на личността. Те „задават“ посоката на човешкото поведение. Това становище се споделя от Я. Мерджанова, която счита, че те (потребностите) „стоят зад (преди) поведението като нужда, необходимост от нещо“ (Merdzhanova, 2009, р. 43). Удовлетворяването на потребностите оказва влияние не само върху физиологичното състояние на човека. То моделира и неговото психическо състояние.

Според теорията на Е. Маслоу човешките потребности може да бъдат йерархизирани в пирамидална зависимост. Всяко равнище на потребностите се основава на предходното. В основата са физиологичните потребности от храна, вода, въздух, сън, светлина, топлина, а на върха на йерархията са потребностите от личностен растеж и самоактуализация (Maslow, 2002). За самоактуализиращите се хора е важно не само да удовлетворяват своите фундаментални (базови) потребности, а да им се създава възможност за удовлетворяване на потребности от най-високите йерархични равнища (метапотребности). Професионалният избор се обвързва с равнището на удовлетвореност на метапотребностите. Важен фактор, диференциращ поведението на личността при избора на професия, е наличието на определени способности. Способностите биха могли да се разглеждат във взаимовръзка с потребностите. Способностите са едни от най-престижните човешки качества. Както изтъква Б. Минчев: „Способността е обществено-природен капитал, vyplътен в индивидуална форма“ (Stamatov & Minchev 2003, 2005, р. 279). От това следва, че способността се възприема като социалнозначимо притежание на личността. Нейната социална същност предполага, че способността трябва да се демонстрира, да се развива, да се обвързва с продуцирането на общественополезни резултати. Робърт Сърнбърг разглежда способностите като компоненти на личнос-

тната интелигентност. Той популяризира своята триархична теория за човешката интелигентност. Според нея интелигентността е съставена от аналитични, творчески и практически способности (Sternberg, 2012, р. 582). Според тази теория хората могат да прилагат своята интелигентност към решаването на различни типове проблеми. За интелигентния човек според Р. Стърнбърг е характерно това, че той „не надминава задължително останалите във всички аспекти на интелигентността, а по-скоро познава своите силни и слаби страни. Той открива начини, по които да прави капитал от силните си страни и или да компенсира, или да коригира слабостите си” (Sternberg, 2012, р. 583). Съобразно това становище на Р. Стърнбърг е необходимо личността да бъде провокирана към себепознание. Човек опознава себе си, когато изпробва способностите си в различни ситуации. Това съдейства да открием своите силни страни и способностите си, да диференцираме своите дефицити. Когато личността е насочена към удовлетворяване на потребности от най-високите йерархични равнища от пирамидалната структура на Е. Маслоу (потребности от самоуважение, самоактуализация), тя би следвало да избере за себе си професионално занимание, което е в унисон с нейните способности. Корелацията между наличието на способности в определена област и избора на професия в същата област би способствала личността да постигне забележителни резултати, да изяви в най-висока степен себе си, да удовлетвори своите метапотребности, което би съдействало тя да се чувства щастлива.

Фактори, които имат забележимо значение за професионалния избор на личността, са нейните интереси. Те се определят от активната познавателна насоченост на личността, съответстваща на нейните цели. Интересите би следвало да се анализират, като се има предвид динамичният им характер. Те си взаимодействат, променят се, надграждат се в проекцията на времето. В различни периоди на своя живот личността многократно променя своите интереси, някои от които биха могли да се характеризират дори с външно несъответствие и несъвместимост помежду им. Изяснявайки проблема за ролята на интересите при избора на професия, следва да насочим изследователското внимание към откриване на „актуалния интерес” за личността, т.е. този, който е доминиращ към настоящия момент и оказва най-силно влияние върху мотивацията за извършване на професионален избор. Трябва да се открие: степента на неговата осъзнатост, осмисленост, устойчивост, самостоятелност на избора му от личността; влиянието на този интерес върху удовлетворяването на потребности от различни йерархични рав-

нища (особено на равнище метапотребности); наличието или отсъствието на корелация между актуалния интерес и способностите на личността.

Своите идеи за свободния избор на професия популяризира А. П. Соловьев (Soloviev, 1979, pp. 70 – 71). Той представя в схематичен вид модел за избора на професия, който се характеризира с три ключови фактора – способности, интереси, пазар на труда, между които се наблюдават няколко зони на сечения. А. П. Соловьев не се опитва да представи „рецепта“ за успешен професионален избор, а да защити идеята, че личността има възможността за професионален избор и трябва да се възползва от нея (Soloviev, 2013). Авторски модел за избора на професия представя Е. А. Климов. Неговият модел, както и моделът на А. П. Соловьев, е трикомпонентен. Той се характеризира с очертана взаимовръзка (сечения) между компонентите „искам – мога – трябва“ (Klimov, 2010). При представянето на своя модел Е. А. Климов разглежда в триархична зависимост компонентите желания (искам) – способности (мога) – предпочитания/убеждения (трябва). Подобна идея в българската научна литература е представена от Д. Василев и Я. Мерджанова. Двамата автори (подобно на А. П. Соловьев и Е. А. Климов) считат, че изборът на професия трябва да се извършва спрямо „интересите на личността (определящи нейните предпочитания и амбиции в сектора на желаното); способностите и качествата на личността (определящи нейните дадености като възможности и ограничения в сектора на наличното); характеристиките на пазара на труда и професията – обективният контекст на избора“ (Vasilev & Merdzhanova, 2003, p. 20). Те изтъкват, че решението за избора на професия трябва да бъде взето въз основа на посочените три основни групи обстоятелства. Становището, че изборът на професия не е изцяло и само личностен акт, се споделя от И. Петкова. Тя изтъква, че професионалният избор е „обвързан, повлиян, социално предначертан от развитието на обществото, от икономическата ситуация и приоритети в страната, от социално-икономическия статус на самата професия, от нейния престиж, възможност за кариерно развитие“ (Petkova, 2012, p. 87). Авторката споделя разбирането, че изборът на професия не е мигновен акт, а продължителен и поетапен процес, през който личността преминава.

Професионалният избор е необходимо да се възприема като осъзнат акт, който самата личност е свободна да направи. Тя носи отговорността за последствията от избора, но не бива да омаловажаваме факта, че върху него влияят много външни фактори, които понякога е

трудно, дори невъзможно личността да предвиди в проекцията на времето. Когато личността е затруднена да извърши сама този съдбоносен избор, тя може да бъде направлявана от консултант в областта на професионалното ориентиране. Когато в хода на своето професионално развитие личността установи, че упражняваната професия не удовлетворява нейните метапотребности, това не бива да я тласка към отчаяние, несеприемане и самоизолация. Необходимо е да извърви трудния път към себепознанието. Да открие силните си страни и своите личностни заложи, да йерархизира личните си приоритети, да синхронизира своите интереси и способности, да се опита да доближи личните си интереси до обществените, да отчете реалностите на пазара на труда и на тази основа да извърши нов професионален избор – при необходимост дори в напълно различна от досегашната област. Успешният професионален избор оказва положителна проекция върху чувството за удовлетвореност от положения труд, създава усещане за приемане от социалното обкръжение и облекчава процеса на себеприемане. Провокира личностни желания и стремежи за повишаване на професионалната компетентност и поражда осъзнат стремеж към себеусъвършенстване.

Методология на изследването

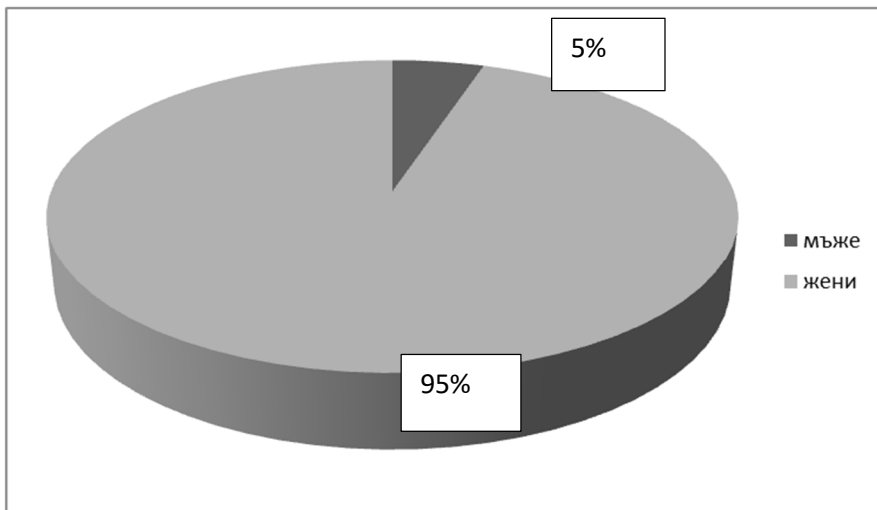
В настоящото изследване са включени 20 студенти от първи курс на специалност Начална училищна педагогика с чужд език, които се обучават в Педагогическия факултет на Тракийски университет, Стара Загора. Изследването е проведено през месец юни 2021 г. За реализиране на изследователската дейност, на респондентите е предоставен за попълване специално разработен за целта тест въпросник. За по-голяма достоверност на получените резултати въпросникът е предвиден за анонимно попълване. От студентите се изисква да посочат своя пол и хронологичната си възраст в години.

Изследователски методи: контент-анализ, тествъпросник, персентилен анализ, рангово скалиране

Резултати

Резултатите посочват, че професията на началния учител се избира приоритетно от представителите на женския пол. Това може да се установи от графиката на фиг. 1, която отразява разпределението на респондентите според техния пол:

Разпределение на изследваните лица по пол

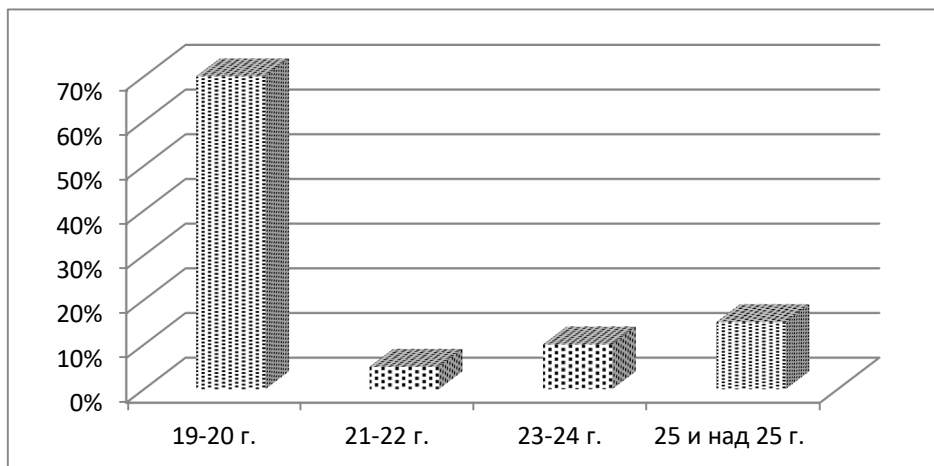

Фиг. 1. Разпределение на респондентите по пол

На фиг. 1 е представено разпределението на обхванатите в изследването студенти според техния пол. Емпиричните резултати от изследователската дейност посочват, че 5% от респондентите са представители на мъжкия пол, а 95% са представители на женския пол. Резултатите разкриват тенденция към феминизиране на професията на учителя в началния етап на основната образователна степен. Установява се, че настоящата професия се избира предимно от жени. Този факт се отразява неблагоприятно в образователен аспект върху учениците от началните класове, тъй като те са лишени от възможността да си взаимодействат (да бъдат обучавани и възпитавани) с учители мъже, да наблюдават мъжки тип поведение в класната стая. Ако се обвърже конкретният професионален избор с изведената по-горе триадна зависимост: потребности – способности – интереси, може да се изтъкне, че потребностната сфера на мъжете остава в периферията на взаимодействието с деца. Резултатите посочват, че мъжете може би изпитват неувереност в способностите си за работа с деца във възрастовия диапазон 7–11. години, или преценяват такъв тип професионална дейност като твърде сложна и натоварваща. Проявяват нисък интерес към професията на началния учител.

Разпределението на респондентите по възраст може да се представи по следния начин:

Разпределение на респондентите по възраст

Фиг. 2. Разпределение на респондентите по възраст

От графиката на фиг. 2 може да се установи, че професията на началния учител е привлекателна за младите хора. Тя се избира предимно от студенти, които са на възраст 19–20 години. Това са младежи и девойки, които кандидатстват в университета в годината, в която са завършили своето средно образование. Техният дял възлиза на 70% от обхванатите в изследването лица. Делът на студентите, чиято хронологична възраст е 21–22 г. представлява 5%. Възрастта 23–24 г. е посочена от 10% от респондентите. За 15% от изследваните студенти е валидна 25 и над 25 г. възраст. Установената възрастова динамика при избора на професията начален учител създава оптимистични нагласи за бъдещето на тази професия. Данните от изследователската дейност посочват, че съвкупно 85% от студентите, които се обучават в първи курс на тази специалност са във възрастовия диапазон 19–24 години. Това, че възрастовият профил на студентите от педагогическите специалности се движи предимно в посочения по-горе възрастов диапазон се споделя от Ц. Делчева. Изследователката Делчева изтъква, че „все още по-големият процент от студентите в редовна форма на обучение са завършили средното си образование в годината на приемането им в университета или година-две преди това” (Delgheva, 2018, p.46). Емпиричните резултати посочват, че младите хора харесват учителската професия, мотивирани са да я овладеят и да се посветят на взаимодействието с деца от началния етап на основната образователна степен. Този факт провокира разсъждения в няколко посоки:

- ✓ вероятност професионалният избор на тези млади хора да е

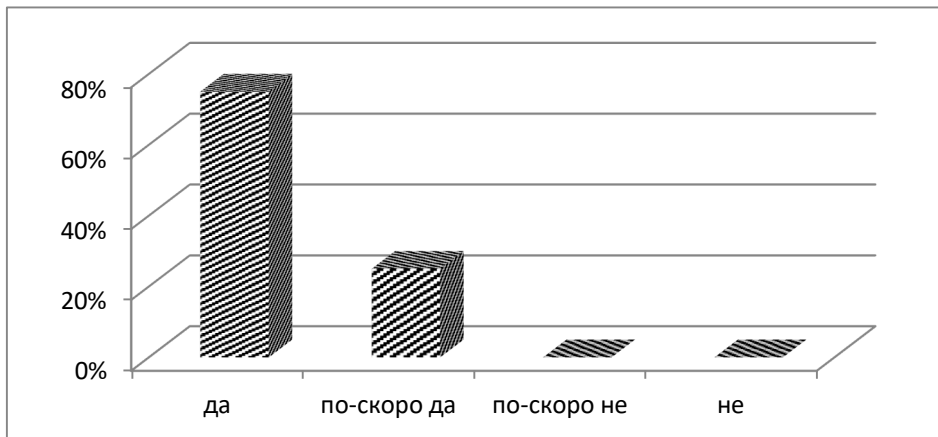
- ✓ повлиян от добрия пример на техните начални учители;
- ✓ в избора си на професия студентите да се ръководят от чувство на любов към децата и осъзната необходимост от осъществяване на взаимодействие с тях;
- ✓ професионалният избор би могъл да се разглежда като следствие от реализиран процес на себепознание на студентите, разкриващ наличие на комплекс от техни личностни качества, подходящи за практикуване на учителската професия;
- ✓ наличие на интереси в областта на възпитанието и обучението на ученици в начална училищна възраст.

Независимо кои от факторите, посочени по-горе, са оказали влияние върху професионалния избор, с висока значимост за качествено овладяване на професията са убедеността и удовлетвореността от направения избор.

Това провокира изследователското внимание към установяване на степента на удовлетвореност на студентите от направения професионален избор. Към тях е зададен въпросът: „Удовлетворени ли сте от направения професионален избор?“. Резултатите се регистрират по четиристепенна скала, включваща следните степени: а) да; б) по-скоро да; в) по-скоро не; г) не.

Получените емпирични данни може да бъдат представени по следния начин:

Удовлетвореност от професионалния избор

Фиг. 3. Удовлетвореност от професионалния избор

На фиг. 3 са представени резултатите от изследването на степента на удовлетвореност на изследваните студенти от направения от тях професионален избор. Спецификата на получените отговори обуславя разпределение на резултатите в първите два сектора на четиристепенната скала. Най-голям дял от респондентите (75%) изразяват пълна удовлетвореност от направения професионален избор. Втора позиция се заема от студентите, които посочват отговор „по-скоро да”. Те представляват дял от 25%. Не е установено наличие на студенти, които са разколебани в целесъобразността на своя професионален избор, както и на такива, които не са удовлетворени от него. Високата степен на удовлетвореност от професионалния избор в края на първата година от обучението в университета е залог за осмисленост на мотивите, с които изборът е извършен. Може да се приеме, че студентите от специалност “Начална училищна педагогика с чужд език” са избрали бъдещата си професия водени от любов към децата, пораждаща потребност от ежедневно взаимодействие с тях. Формирайки своята педагогическа компетентност в етапа на академичното обучение в университета, те насочват интересите си към образованието, възпитанието, подкрепата на личностното развитие на учениците в началната училищна степен.

Установените високи стойности по отношение на удовлетвореността от извършения професионален избор биха могли да се разглеждат и като висок атестат за професионалната дейност на преподавателите от Педагогическия факултет на Тракийски университет. Академичните преподаватели явно успяват да създадат позитивна и подкрепяща среда за обучение на студентите, да разкрият положителните

страни на овладяваната от тях професия, което оказва положително влияние върху увереността в целесъобразността на извършения професионален избор.

Изборът на професия се обвързва с наличието на комплекс от професионалнозначими качества за нейното практикуване. Това насочва изследователското внимание към проучване на самооценката на студентите по отношение на притежаваните от тях качества, които биха способствали за успешното реализиране на учителската професия. На респондентите е зададен въпрос „Кои Ваши качества биха способствали да реализирате успешно учителската професия?“. Студентите имат възможност да посочат повече от едно свое качество, което предполага съвкупно процентният дял на качествата да надвишава 100%. На базата на получените отговори, по честотния принцип може да се изведе рангова скала за качествата, които съдействат за успешното реализиране на професията учител. Според този принцип първите 10 позиции се заемат от следните качества:

Таблица 1.

Рангова скала за качествата благоприятстващи реализирането на учителската професия

Професионалнозначими качества	Брой отговори	Процентен дял
1. Търпение	15	75%
2. Любов към децата	12	60%
3. Доброта	10	50%
4. Любов към професията	8	40%
5. Уважение към личността на учениците	7	35%
6. Любознателност	6	30%
7. Позитивизъм	5	25%
8. Креативизъм	3	15%
9. Отговорност към поетите задължения	2	10%
10. Чувство за хумор	2	10%

От данните, поместени в таблица 1., може да се установи, че студентите изтъкват комплекс от личностни и професионални качества, значими за учителската професия. Челната позиция в ранговата скала се заема от качеството търпеливост. 75% от респондентите се самооп-

ределят като търпеливи хора, което според тях ще съдейства да се реализират успешно в професията начален учител. За тази група студенти е характерно, че макар още в началото на формиране на педагогическата си компетентност осмислят спецификата на работа с деца. Възприемат процеса на обучение в началния етап на основното образование като процес, който изисква проява на огромно търпение от страна на педагога към децата. Осмислят това, че резултатите от учебната дейност не се получават бързо, че малките ученици се нуждаят от повече обяснения, от подкрепа на усилията им за преодоляване на познавателните затруднения.

В самооценката на личностните си качества респондентите извеждат на втора позиция любовта към децата. 60% от обхванатите в изследването студенти посочват, че обичат децата и това според тях ще им помогне да се реализират успешно в професионален аспект. Дейността на началния учител е обвързана с непрекъснато взаимодействие с деца и ако учителят изпитва неприязън към работа с тях, не би могъл да реализира успешен процес на обучение. Това, че 60% от респондентите се самоопределят като хора, обичащи децата, корелира положително с удовлетвореността от техния професионален избор.

Трета позиция в ранговата скала се заема от качеството доброта. Половината от обхванатите в изследването студенти (50%) се самоопределят като добри хора. Те считат, че качеството доброта е сред професионалнозначимите качества, които трябва да притежава учителят. Добрият човек е разбиращ, подкрепящ, съпреживяващ, загрижен, безкористен, алтруист. Именно такъв – посветен на мисията да образова и възпитава децата на България, трябва да бъде началният учител.

На четвърта позиция е ранжирана любовта към професията. Този отговор е характерен за 40% от респондентите. За тях може да се посочи, че професионалният избор е извършен на базата на устойчиво мотивационно поле. Настоящата група студенти посочват, че обичат учителската професия, което е в причинно-следствена обусловеност с любовта към децата. Професията, която те убедено са избрали за своето бъдеще, предполага посветеност на децата, безкористна любов и уважение към детската личност.

Самооценката на личностните качества на студентите обуславя заемането на пета позиция в диференцираната рангова скала от уважението към личността на учениците. Това качество е посочено от 35% от респондентите. Те считат, че това тяхно качество ще им помогне в бъдеще да се реализират успешно като начални учители. Съвременни-

ят образователен процес е личностно ориентиран и изисква осъществяване на субект-субектно взаимодействие между двата равностойни субекта учител и ученик. Учителят, изискващ от учениците уважение към своята личност, реципрочно би следвало да проявява същото уважение към тях.

Според самооценката на личностните качества шеста позиция се заема от любознателността. Като любознателни се самоопределят 30% от изследваните студенти. Любознателността е значимо качество за практикуващите учителската професия. Тя е характерна за самите деца, които се обучават в началните класове, и е важно учителите да подкрепят и разпалват тяхната любознателност. Това мнение се споделя от Д. Георгиева, която изтъква, че „малкото дете проявява любознателност към околния свят и има потребност от свободно движение и изследване на средата“ (Georgieva, 2019, p. 86). В контекста на реализация на идеите, заложен в референтната рамка за учене през целия живот, е необходимо учителят непрекъснато да следи новостите в развитието на науката, да познава задълбочено темите включени в учебните програми, по които преподава, да има изследователски дух, да влиза в ролята на експериментатор и откривател. Любознателните учители са носители на новаторски дух, което ги превръща в любимци за техните ученици.

Седма позиция се заема от качеството позитивизъм. Като позитивни личности се самоопределят 25% от студентите. Това качество е изключително важно за началния учител. Ако учителят е позитивно настроен към своите ученици и случващото се в класната стая, той може да предаде своя позитивизъм на обучаемите и това да нюансира в положителен аспект резултатите от процеса на обучение. Позитивните нагласи са характерни за оптимистично настроените хора. В своите изследвания И. Шивачева-Пинеда разкрива взаимовръзка между педагогическия оптимизъм и позитивизма. Авторката изтъква, че „съвременната педагогическа теория, както и педагогическата и образователната практика се ръководят от принципите на хуманизма и позитивизма, чрез което още повече се акцентира върху корелацията педагогически оптимизъм и ефективност на педагогическата дейност“ (Shivacheva-Pineda, 2018, p. 207).

Позитивните нагласи на учителя по отношение на постиженията и личностното развитие на учениците може да бъдат разглеждани и през призмата на реализацията на идеите на приобщаващото образование. В този аспект Г. Терзиева изтъква, че знанията, уменията и компе-

тентностите на учителя за реализиране на обучение в приобщаващи условия изисква позитивна нагласа към учениците (Terzieva, 2019, pp.106-116).

На осма позиция е ранжирано качеството креативизъм. 15% от респондентите се самооценяват като креативни личности и считат, че това тяхно качество ще им помогне да се реализират успешно в учителската професия. Креативността е много ценна за практикуването на професията учител. Ежедневното взаимодействие с учениците изисква от учителя проява на нестандартно мислене, генериране на нови идеи, висока доза на изобретателност и гъвкавост при прилагането на дидактическата технология на урока. Необходимо е учителят непрекъснато да търси и прилага нови подходи на работа, разнообразни методи на преподаване, да умее да излиза от различни трудни и непредвидими ситуации, което изисква креативизъм от негова страна. Креативният учител стимулира творческото мислене на своите ученици и ги провокира към вземане на творчески решения.

Девета позиция се заема от качеството отговорност към поетите задължения. Като личности с висока степен на отговорност към задълженията се самоопределят 10% от респондентите. Тази група студенти считат, че проявата на отговорност от тяхна страна към професионалните задължения би им помогнала да се реализират като добри професионалисти. Учителската професия предполага хората, които я практикуват, да бъдат сериозни и отговорни към задълженията си, да извършват задълбочена подготовка за всеки учебен час, да съблюдават стриктно нормативни документи и разписания. Безотговорността и несериозността са качества, които не кореспондират с практикуването на учителската професия.

На десета позиция е ранжирано чувството за хумор, което е открито в самооценката на личностните качества от 10% от изследваните студенти. Последните два процентни дяла (заемащи 9-та и 10-та позиция) са изравнени по стойност. 10% от респондентите се самоопределят като хора, притежаващи чувство за хумор, и считат, че това би съдействало за успешното реализиране на професионалната им дейност. Децата във възрастта 7–10 години са весели по природа. Те обичат забавни ситуации и често сами ги предизвикват с непринуденото си поведение и причудливи разсъждения. Ако техният учител притежава чувство за хумор, това би го предпазило да не драматизира ненужно създадените се непредвидими ситуации. Би създавало възможност те да бъдат анализирани от учителя от комичната им страна. Това би съдейс-

твало за създаване на ведро настроение у учениците и положителен емоционален фон, на който протича процесът на обучение в началните класове.

Заключение

В резултат на проведеното емпирично изследване може да се формулират следните обобщения:

- ✓ Професията начален учител е атрактивна предимно за представителите на женския пол.
- ✓ Учителската професия е привлекателна за младите хора, което се потвърждава от факта, че преобладаващата част от студентите избират да овладеят тази професия веднага след завършването на гимназиалния етап на средното образование.
- ✓ Студентите от специалност Начална училищна педагогика с чужд език изразяват висока степен на удовлетвореност от своя професионален избор.
- ✓ Удовлетвореността от професионалния избор се потвърждава от самооценката на личностните качества на обучаемите студенти. Те изтъкват като свое притежание комплекс от качества, които според тях биха съдействали за успешното реализиране на професията на началния учител.

ЛИТЕРАТУРА

- Василев, Д., Мерджанова, Я. (2003). *Теория и методика на професионалното ориентиране*. София: УИ „Св. Климент Охридски”.
- Георгиева, Д. (2019). *Методът Монтезори в развитието на инициативността в процеса на общуване при деца, лишени от родителски грижи*. Годишник на Педагогически факултет на Тракийски университет. Том 16. Стара Загора: Печат „Кота-Принт“.
- Делчева, Ц. (2018). *За упражненията по учебната дисциплина „История на педагогиката и българското образование“ в Педагогически факултет на Тракийски университет-Стара Загора*. Годишник на Педагогически факултет на Тракийски университет. Том 15. Стара Загора: Печат „Кота-Принт“.
- Климов, Е. А. (1987). *Психология професионального самоопределения*. Москва: Издательский центр „Академия”.
- Маслоу, Е. (2002). *Мотивация и личност*. София.
- Мерджанова, Я. (2009). *Интересите в личностната структура и динамичното кариерно ориентиране*. Педагогика, 1 – 2. София.

- Петкова, И. (2012). *Подготовка и квалификация на българския учител*. София: УИ „Св. Климент Охридски”.
- Соловьев, А. (1979). *Профессиональная ориентация в социалистическом обществе*. Москва.
- Соловьев, А. П. (2013). *Выбор профессии*. Москва: Изд. „Эксмо”.
- Стаматов, Р., Минчев, Б. (2003, 2005). *Психология на човека*. Пловдив: ИК „Хермес”.
- Стърнбърг, Р. (2012). *Когнитивна психология*. София: Изд. „Изток – Запад”.
- Терзиева, Г. (2019). *Тенденции в професионалната компетентност на учителя за адаптирано физическо възпитание*. Годишник на Педагогически факултет на Тракийски университет. Том 16. Стара Загора: Печат „Кота-Принт”.
- Шивачева-Пинедо, И. (2018). *Педагогически оптимизъм-измерение на професионализма*. Педагогика, 90 (2), София.

REFERENCES

- Delcheva, T. (2018). *On Seminar Classes in the discipline „History of Pedagogy and Bulgarian Education”, at the Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora*. Yearbook, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Volume 15. Print Kota printing house.
- Georgieva, D. (2019). *The Montessori Method in the Development of Initiative in the Communication Process in Children deprived of Parental Care*. Yearbook, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Volume 16. Print Kota printing house.
- Klimov, EA (2010). *Psychology of professional self-determination*. Moscow: publishing center “Academy”.
- Maslow, E. (2002). *Motivation and personality*. Sofia.
- Merdjanova, Y. (2009). *Interests in personal structure and dynamic career guidance*. Pedagogy, 1 - 2. Sofia.
- Petkova, I. (2012). *Training and qualification of the Bulgarian teacher*. Sofia: University Publishing House „St. Kliment Ohridski”.
- Shivacheva-Pineda, И. (2018). *Pedagogical Optimism – Dimension of Professionalism*, Pedagogy, 90 (2), Sofia.
- Soloviev, A. (1979). *Professional orientation in a socialist society*. Moscow.
- Soloviev, A.P. (2013). *Choice of profession*. Moscow: Publishing house „Eksmo”.
- Stamatov, R., Minchev, B. (2003, 2005). *Human psychology*. Plovdiv: Her-

- mes Publishing House.
- Sternberg, R. (2012). *Cognitive psychology*. Sofia: East-West Publishing House.
- Terzieva, G. (2019). *Trends in the Professional Competence of the teacher for Adapted Physical Education*. Yearbook, Faculty of Education, Trakia University, Stara Zagora, Volume 16. Print Kota printing house.
- Vasilev, D., J. Merdzhanova. (2003). *Theory and methodology of vocational guidance*. Sofia: University Publishing House “St. Kliment Ohridski”.

Author Info:

Assoc. Prof. Mariya Slavova Teneva, PhD
Faculty of Education
Trakia University – Stara Zagora
e-mail: m.s.teneva@abv.bg